RESEARCHER

A Multidisciplinary Journal

Vol. XIV No.2, 2018
ISSN 2278-9022

Science and Technology

Sudesh Kumar & Sangita Gupta — Library Software Packages with Special Reference to LIBSYS-7, SOUL 2.0, AFW and KOHA: A Study of University Libraries Falling in Jammu Region

Ankit Mahajan & Rama Sharma — Diabetes mellitus: Risk factors, Diagnosis and Management, a Review

Ajay Kumar, Sahil Gupta, Shashi S. Sharma & Madhulika Bhagat — Characterization of *Picea smithiana* (Wall.) Boiss essential oil and its antibacterial effect against clinically isolated *Staphylococcus aureus* from pus sample

Sneahpreet Kour, Brajeshwar Singh, Diksha Raina & Akanksha Rathore — Bioprospecting Thermophilic Bacteria from Geothermal Springs of Jammu Division for Industrial Enzymes

Social Sciences

Kamal Singh Chauhan — Disaster Management in India: Analysis of Institutional Framework and Policy Perspective

Ravideep Badyal & Vinod Kumar — Role of Governor in Center-State Relations: Change in Trends

Pallavi Prasad — Tribes and Tribals in Early India

Shivani Sharma — Military Dominance in Pakistan

Business Studies

Tejeshwar Singh — Modeling the Effects of Country of Origin Image on Quality Perceptions and Brand Loyalty: A Study of Chinese Mobile

Asif Ali & Rabinder Singh — Understanding Students' Acceptance of e-Learning Systems: Using Technology Acceptance Model

Ruqia Ayoub & Abdul Gani — Investigating the Phenomenology of Gender and Leadership Styles: A Study of Leadership in Higher Education Institutions of Jammu and Kashmir

Farah. S. Choudhary & Alka Sharma — Mediating Role of Analysis of Affective State for Generating Consumer Response Towards Visual Merchandising in Online Context

Arts and Humanities

Sumit Garg & Sushil Kumar — Marginalisation and Traumatic effects of Cancer: A Study of *The Kiss of Life* by Emraan Hashmi

Meenu Verma — Buddhist Education and the Present Scenario in the Indian University System.

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ — ਮਾਟੀ ਕੁਦਮ ਕਰੇਂਦੀ ਯਾਰ : ਸਵੈ-ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

The Journal of University of Jammu

Editorial Board

Patron

Prof Manoj Kumar Dhar
Vice-Chancellor, University of Jammu, Jammu, J&K, India

Editor

Anupama Vohra	DDE, University of Jammu

Editorial Team

Bijender Kumar Bajaj	School of Biotechnology, University of Jammu
Garima Gupta	Department of English, University of Jammu
Jaspal Singh Warwal	Directorate of Distance Education, University of Jammu
Komal Nagar	The Business School, University of Jammu
Raj Kumar Sandhu	Department of Law, University of Jammu

Advisory Board

Arts and Humanities

Amritjit Singh	Department of English, Ohio University Langston Hughes, USA
G.D. Sumanapala	Institute of Pali & Buddhist Studies, University of Kelaniya, Sri Lanka
Kuldeep Agnihotri	Vice-Chancellor, Central University of Himachal Pradesh
Sadashiv K Dwivedi	Department of Sanskrit, Faculty of Arts, Banaras Hindu University
Sunil Kumar	School of Performing and Visual Arts, IGNOU, New Delhi

Business Studies

Gurmeet Singh	School of Management, University of the South Pacific, Fiji
Mohinder Chand	Department of Tourism & Hotel Management, Kurukshetra University
S.P. Bansal	Vice-Chancellor, Indira Gandhi University, Meerpur, Haryana
Nimit Choudhary	Department of THHHS, Jamia Millia Islamia, New Delhi
Vertica Bhardwaj	School of Family & Consumer Sciences, Texas State University, USA

Science and Technology

John Bothwell	School of Biological & Biomedical Sciences, Durham University, UK
Ramesh C. Sharma	Department of Environmental Sciences, HNB Gharwal University
S.K. Matoo	Department of Computer Science, University of Delhi
Vijender K. Yadav	Department of Chemistry, Indian Institute of Technology, Kanpur
Vinay Gupta	Sr. Scientist, National Physical Laboratory, New Delhi

Social Sciences

Dhian Kaur	Department of Geography, Panjab University, Chandigarh
Pritam Singh	Department of Economics, Oxford Brooks University, UK
R.C. Thakran	Department of History, University of Delhi
Rekha Saxena	Department of Political Science, University of Delhi
S.P. Singh	Department of Humanities and Social Sciences, IIT, Roorkee
Yubaraj Sangroula	Kathmandu School of Law & Former Attorney General (Nepal)

ਮਾਟੀ ਕੁਦਮ ਕਰੇਂਦੀ ਯਾਰ : ਸਵੈ-ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਭੂਮਿਕਾ

ਖ਼ਾਲਿਦ ਹੁਸੈਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਦੇ ਇਕ ਉੱਘੇ ਹਸਤਾਖ਼ਰ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖ਼ਤ ਇਕ ਸਿਰਮੌਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਾਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੇ ਜਿਹਲਮ ਵਗਦਾ ਰਿਹਾ, ਗੋਰੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਸੌਦਾਗਰ, ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਬਲਦੀ ਬਰਫ਼ ਦਾ ਸੇਕ, ਇਕ ਨਾਵਲਿਟ ਗੁਆਚੀ ਝਾਂਜਰ ਦੀ ਚੀਖ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਮਾਟੀ ਕੁਦਮ ਕਰੇਂਦੀ ਯਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਠੰਡੀ ਕਾਂਗੜੀ ਕਾ ਧੂੰਆਂ, ਇਸਤਿਹਾਰੋਂ ਵਾਲੀ ਹਵੇਲੀ ਅਤੇ ਸਤੀ ਸਰ ਕਾ ਸੂਰਜ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉਰਦੂ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਖ਼ਾਲਿਦ ਹੁਸੈਨ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ/ਮੁੱਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਰਚਿਤ ਲੇਖ/ਇੰਟਰਵਿਊਆਂ ਵੀ ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਰਿਸਾਲਿਆਂ, ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਤਰਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਛਪਦੀਆਂ ਅਤੇ ਭਖਵਾ ਸੰਵਾਦ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਦਕਾ ਖ਼ਾਲਿਦ ਹੁਸੈਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ, ਸਮੀਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਵਿਧਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕੋਈ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਦਹਾਕੇ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। "ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਨਵੀਨ ਵਿਧਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਆਤਮ ਵਰਣਨ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤਿਤੱਵ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਾਰਤਕ ਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ-ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਉਲੀਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ-ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸੇਧ ਜਾਂ ਅਗਵਾਈ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦੀ ਯਾਦ-ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਬਿਆਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੱਚਾ ਚਿੱਠਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕ ਨਾਲ ਬੜਾ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਿੱਜ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਮਾਜਿਕ/ਧਾਰਮਿਕ/ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਦਿ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ/ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਬਿਆਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।"[1] ਅਸਲ ਵਿਚ "ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਵਿਚ ਦੋ ਮੁਖੀ ਵਿਸਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮਾਨਵੀ। ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਜੀਵਨਗਤੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਉਸਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਇਸਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦਾ ਚਰਿੱਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਦਾ ਪੱਖ ਸੰਰਚਨਾ ਦੀ ਟੈਕਸਚਰ ਨਾਲ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਸਿਰਫ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਰਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਲੇਖਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਿੱਛੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।"[2] ਇਸ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਨੇ ਬਾਈ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਪਸਾਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਜੰਮੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਜੰਮੂ, ਭਾਰਤ